



ŞEYH BEDREDDİN İSYANI İLE KARIŞTIRILAN BİR AYAKLANMA: BÖRKLÜCE MUSTAFA İSYANI*

Fatih SARIKAYA*

Öz

Osmanlı Devleti'nin fetret devrini atlatıp siyasi birliğini yeniden sağladığı sıralarda Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal isyanları meydana gelmiştir. Bu isyanlar Osmanlı tarihinin çok tartışılan konularından olmuştur. Genellikle Şeyh Bedreddin ekseninden incelenen isyanların birlikte hareket edilerek meydana geldiği yaygın kanı halini almıştır. Dolayısıyla çoğunlukla Börklüce Mustafa'nın fikirleri Şeyh Bedreddin'in ideolojileri olarak değerlendirilmiştir. Ancak isyanlar sırasında ikisi arasındaki uygulama ve düşünce farkları araştırmacıları bazen ikilemlere düşürmüştür. Bu çalışmada sorunun giderilmesi için söz konusu isyanların birbirleriyle ilişkileri olup olmadığı irdelenmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken Şeyh Bedreddin merkezli düşünce yapısından çıkılmış ve konu daha çok Börklüce Mustafa merkezli ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Şeyh Bedreddin, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Osmanlı Devleti'nde isyanlar.

* Bu çalışma yazarın "Anadolu Beyliklerinde Dini Hayat (Aydınoğulları, Menteşeoğulları ve Saruhanoğulları)" isimli doktora tezinden genişletilerek üretilmiştir.

* Dr., İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü, fasrky@gmail.com

A REBELLION CONFUSED WITH THE SHEIKH BEDREDDIN'S REVOLT: BÖRKLÜCE MUSTAFA'S REBELLION

Abstract

When the Ottoman Empire overcame the era of interregnum and reestablished its political unity, Sheikh Bedreddin, Börklüce Mustafa and Torlak Kemal revolts broke out. These revolts have become the most controversial subjects of the Ottoman History. The prevalent view has been that these rebellions, which had been generally examined from the axis of Sheikh Bedreddin, sparked off by the coactions of rebels. Therefore, Börklüce Mustafa's ideas have been evaluated as the Sheikh Bedreddin's ideology. Nonetheless, the differences between the practices and thoughts of the two rebels during their rebellions have posed dilemmas for the researchers. In this study, it was tried to investigate whether these rebellions had relations with each other in order to solve this issue. In doing so, by leaving the Sheikh Bedreddin based way of thinking we examined the issue more extensively with respect to views based on Mustafa Börklüce.

Keywords: Sheikh Bedreddin, Börklüce Mustafa, Torlak Kemal, Revolts in the Ottoman State.

1. GİRİŞ

Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal isyanları tarihçiler tarafından araştırma konusu yapıldığından beri müstakil olarak incelenmekten ziyade daha çok Şeyh Bedreddin sorunu içerisinde ele alınagelmışlerdir. Bilhassa Börklüce Mustafa isyanı İzmir'de 2016 yılının haziran ayında düzenlenen *Uluslararası Börklüce Sempozyumu'*na kadar müstakil olarak değerlendirilmemiştir. Bu sempozyuma Börklüce Mustafa başlığının konulması daha çok olayın gerçekleştiği yer olması nedeniyle coğrafi saiklerin etkisinden ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bu yılı Börklüce yılı ilan etmesinden ileri gelmiştir.

Börklüce Mustafa, tarihçi akademisyenlerin yanında, edebiyat alanında çalışanların da ilgisini çekmiştir. Bilge Umar'ın *Börklüce* ve Kemal Derin'in *Anadolu Devriminin Dede Sultan'ı Kalplerin Işığı Börklüce Mustafa* adlı romanları

müstakil olarak bu konuyu işlediği gibi, Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun "Dünkü Türkiye" serisinin üçüncü grubunun ilk romanı olan *Bu Atlı Geçide Gider* romanında da Mustafa'nın macerası geniş biçimde ele alınmıştır. Bunların haricindeki diğer çalışmalarda konu, Şeyh Bedreddin isyanı ile birlikte değerlendirilmiştir. Bu durumun sebebi Şeyh Bedreddin isyanı ile Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal isyanlarının birlikte gerçekleşmiş olduğu düşüncesidir. Söz konusu isyanlar arasında bağlantı kuran yaklaşım iki temel sebebe dayanmaktadır: İlki isyanlardan bahseden kaynakların bunların tarihleri ile ilgili herhangi bir açıklama yapmamış olmasıdır. Bu da isyanların aynı tarihte olduğu kanaatini uyandırmıştır. Diğer sebep ise; kaynakların bir kısmının yönlendirmesi ile Şeyh Bedreddin isyanının Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ile birlikte gerçekleştiği yönündedir. Bu genel bakış açısı akademik çalışmalara yansımış ve isyanların birbirinden bağımsız olduğunu düşünen akademisyenler bile, konuyu "Şeyh Bedreddin" başlığı altında incelemişlerdir. Bu durumda isyanların ortaklaşa bir hareket olmadığını düşünenler, istemeyerek de olsa konunun ele alınış tarzından dolayı meramlarını yeterince aksettirememişlerdir. Dolayısıyla zihinlerdeki bu yanılığın giderilmesi için; hadiseye farklı bir bakışla eğilip, Şeyh Bedreddin'den ziyade Börklüce Mustafa merkezli bir değerlendirme yapılması zarureti ortaya çıkmıştır.

1.1. Börklüce Mustafa İsyanına Dair Yaygın Kanaatler

Mevcut akademik çalışmaların bahsi geçen isyanları ele alırken üç temel düşünceden beslendikleri görülmektedir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1-Gerek Osmanlı dönemi gerekse Cumhuriyet devri araştırmacılarının üzerinde en çok ittifak ettikleri düşünce, isyan esnasında Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin'in birlikte hareket etmiş oldukları yönündedir (Hayrullah Efendi, 1283: 86; Şeref, 1309: 130; Şerafettin, 1924: 67-68; Murad, 1325: 230; Rasim,

1326-1327: 86; Reşid, 1328: 91; Kaygusuz, 1957: 83; Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 70; Uzunçarşılı, 1, 1988: 363-365; Babinger, 2014: 79; Uyanık, 213, 1991: 341-349; Hammer, 1, 1992: 419-422; Atay, 1998: 161-179; Ocak, 2003: 168; Jorga, 1, 2005: 328-333; Danişman, 3, 1964: 220; Zinkeisen, 1, 2011: 355-360). Dikkatli incelendiğinde temelde bu düşünceye sahip olanların bir kısmının detaylarda farklı düşündükleri görülür. Zira Börklüce Mustafa ile aynı zamanda isyan ettiği düşünülen Torlak Kemal'in bu isyandaki rolü konusunda netlik yoktur. Bazılarına göre Torlak Kemal, Börklüce Mustafa'nın etkisinde kalmış (Şeref, 1309: 130; Zinkeisen, 1, 2011: 355-360.) olan bir mürididir (Uzunçarşılı, 1, 1988: 363-365). Bazılarına göre ise her ikisi de Şeyh Bedreddin'in mürididir (Hayrullah Efendi, 1283: 87; Murad, 1325: 65-66; Balivet, 2016: 65).

Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin'in birlikte hareket ettiğini düşünenler, isyanın oluşumu sırasında Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in taraftar toplarken nasıl bir strateji izledikleri hakkında farklı görüşlere sahiptirler. Kimi yazarlar Börklüce Mustafa'nın yeni fikirlerine destekçi bulmaya çalışırken bölgede yaşayan Hıristiyanlara ehemmiyet verdiğini düşünürken (Şerafettin, 1924: 67-68; Bursalı Mehmet Tahir, 1972: 70) bazıları Türkleri etkileyerek saflarına katmaya çabaladığı kanaatindedirler (Hayrullah Efendi, s. 86-87; Balivet, s. 60). Üçüncü bir görüş olarak, Mustafa'nın İslamiyet ile Hıristiyanlığı birleştirip yeni bir din oluşturmak istediği ve böylelikle her iki dinin mensuplarını tek çatı altında birleştirip taraftar kazanma amacı güttüğü savunulmuştur (Rasim, 1326-1327: 86; Jorga, 1, 2005: 328-333). Mehmed Murad Börklüce Mustafa'nın yeni bir din oluşturmak isteği fikrine katılmamakla birlikte onun cami, kilise ve sinagoglara dokunmadığını ancak tekke ve manastırların faaliyetlerine de izin vermediğini belirtmektedir (Murad, 1325: 83). Mehmed Murad'a katılmak gerekirse, Börklüce Mustafa'nın cami, kilise ve sinagoglari birer mabet olarak tanıdığı, tekke ve manastırları ise dinî düşüncenin yayılmasına hizmet eden kurumlar olarak gördüğü düşünülebilir. Dolayısıyla yeni

bir din oluşturulurken diğer dinlerdeki insanların ibadetleri engellenmeyerek onlar küstürülmemiş ama bu dinlerin yayılmasına da müsaade edilmemiş olunacaktır. Başka bir görüşe göre Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal üç semavî dinin ilkelerini barındıran bir İslam anlayışını yaymaya çalışmışlardır (Ocak, 2003: 179).

2- Bazı araştırmacılar, isyan esnasında Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ile Şeyh Bedreddin arasında ilişki bulunup bulunmadığı konusunun, kaynakların suskunluğu nedeniyle muğlak olduğunu ifade etmektedirler (Werner, 2006: 101; Kozan, 2014: 397).

3- Konu ile ilgili başka bir iddia da, Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin isyanlarının birbirleri ile ilişkisi olmayan farklı isyanlar olduğu yönündedir (Kurdakul, 1977: 238; Hıra, 17, 2011: 451-476; Döğüş, 2015: 80). Ancak başlangıçta da ifade ettiğimiz gibi başlıklarda bile Börklüce Mustafa isyanının müstakil olarak kendisine yer bulamaması ve kaynakların bir kısmının her iki isyanı birlikte hareket edilerek gerçekleştirilmiş gibi göstermesi; isyanların bağlantılı olup olmadığı konusunun incelenmesinden ziyade nasıl gerçekleştiğinin ele alınmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum isyanların ortaklaşa gerçekleşmiş olduğu fikrinin zihinlerde ön kabul olarak yerleştiği kanaatini doğurmaktadır. Dolayısıyla isyanların birbirinden bağımsız olduğunu düşünenlerin sayısı diğerlerine göre oldukça azdır.

1.2. Kaynaklara Göre İsyân

Bu açıklamalardan sonra, hayli belirsizlikler taşıyan ve üzerinde ittifak edilmesi güç bir konunun, yani Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin isyanları arasındaki ilişkinin niteliği probleminin önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, konu hakkında bilgi veren kaynakların kronolojik olarak ele alıp incelenmesi neticesinde söz konusu problemi çözmeye eğilmektedir. Konuyu

temellendirmek bakımından öncelikle, isyanın gerçekleştiği İzmir ve civarının o dönemdeki sosyo-ekonomik durumuna kısaca göz atmak gerekir.

14. yüzyılın başlarından itibaren bölgede hâkimiyet kurmaya çalışan Aydınoğulları Beyliği yaklaşık bir asır boyunca bu topraklarda varlık göstermiştir. İlk Aydınoğulları beylerinin dönemleri Bizans, Venedik, Ceneviz, Rodos Şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığı ile mücadelelerle geçmiştir. Öte yandan kuzeydeki Osmanlı Devleti'nin gelişmesi ile birlikte hâkimiyet sahasını genişletmesinin tabii bir neticesi olarak Aydınoğulları'nın karşısına yeni bir güç çıkmıştır. Yapılan mücadeleler Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye hâkim olmasıyla sonuçlanmıştır (1390) (Akın, 1968: 59-62; Uzunçarşılı, 1969: 113; Merçil, 4, 1991: 239-241). Ancak Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra Osmanlı'da baş gösteren siyasi kriz, bölgenin tekrar Aydınoğulları Beyliği'nin yönetimine girmesini sağlamıştır. Fakat beyliğin bu ikinci hâkimiyet dönemi ilki kadar uzun sürmemiş ve Osmanlıların siyasi birliğini sağlayan Çelebi Mehmed, Aydınoğulları hâkimiyetine son vermiştir (Dukas, 1956: 65-67; Akın, 1968: 80; Uzunçarşılı, 1969: 116). Mücadeleci bir ruha sahip olan Aydınoğlu Cüneyd Bey, çeşitli vesileler ile bölgeye tekrar hâkim olmak için bir müddet daha çaba sarf etmiş ise de, Osmanlılar karşısında yaklaşık on yıl kadar direnebilmiş ve onun II. Murad zamanında, 1426 yılında ailesi ile birlikte yakalanıp idam edilmesiyle (Aşıkpaşazâde, 1332: 109; Akın, 1968: 80-83; Koca, 2012: 153; Merçil, 4, 1991: 239-241; Öden, 6, 2006: 796) Aydınoğulları Beyliği tarih sahnesinden silinmiştir.

Börklüce Mustafa'nın Karaburun'daki isyanı Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmeye çalıştığı zamanlarda meydana gelmiştir. İsyanın başladığı sıralarda Aydınoğlu Cüneyd Bey halen bağımsız olma çabalarını devam ettirmekteydi. Dolayısıyla bölgede tam olarak bir otorite sağlanamamıştı. Muhtemelen bu karışıklıkların neticesinde ekonomik sıkıntılar da meydana gelmişti. Börklüce Mustafa isyanı böyle bir ortamda temelde insanların dinî

duygularını esas alan bir hareket olarak gerçekleşmişti. Ancak kaynakların bu konu hakkında verdiği bilgilerin yeterince doyurucu olmaması ve bunun yanında birbirleriyle tutarsızlıklarının bulunması hadisenin gelişiminin derinlikli olarak tetkikini zorunlu kılmıştır. Bunun için öncelikle kaynakların söz konusu isyanla ilgili değerlendirmelerini kronolojik sıraya uygun şekilde kısaca gözden geçirmek gerekir.

Konuya eğilen kaynaklar içerisindeki en ayrıntılı bilgiler Dukas'ta mevcuttur. † Dukas, Börklüce Mustafa isyanının yaşandığı sırada, olayın gerçekleştiği yere yakın olmasının verdiği avantajla bilgi birikimini eserine dercetmiştir. Buna göre Sakız Adası'nın karşısında ortaya çıkan Börklüce Mustafa, Türklere fakirliği ve kadınlar hariç her şeyin ortak olması gerektiğini telkin ediyordu. Bunların yanı sıra Hıristiyanlar ile ortak yaşamı teşvik etmek için onlar hakkında kötü düşünmeyi bile yasaklamıştı. Dahası, adadaki Hıristiyan din adamlarına elçiler göndererek onlar ile dostane ilişkiler kurmaya gayret etmekteydi. Gün geçtikçe Müslüman Türkler ile Hıristiyanların yaşam tarzlarını birbirlerine benzetmeye çalışarak aradaki farkları ortadan kaldırmaya çalışıyordu. Bu durum karşısında Çelebi Mehmed, oğlu Murad ve veziri Bayezid'i bunların üzerine göndermiş ve yapılan mücadele sonunda Börklüce Mustafa yakalanarak öldürülmüştür (Dukas, 1956: 67-69).

Hadisenin geçtiği coğrafyadan uzakta yaşamakla birlikte, dönemin canlı tanıklarından olan Şükrüllah bin Şihabeddin ise, Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa'nın irtibatını dikkate almaksızın, olayı kısaca nakletmiştir. Buna göre Sultan Çelebi Mehmed zamanında Karaburun'da sülflük yaptığını söyleyen birisi

† İsyanın yaşandığı coğrafyaya yakın bir yer olan Foça'da doğduğu düşünülen ve aynı zamanda 1421 yıllarında Foça'nın Ceneviz Valisi Giovanni Anderno'nun kâtipliğinde bulunduğu bilinen Dukas'ın (Dukas, 1956: IX) isyanın çıktığı bir dönemde hemen hemen aynı coğrafyada yaşıyor olması, anlattıklarının kıymet bakımından diğer kaynakların fevkinde olmasını sağlamıştır.

ortaya çıkmıştır. Etrafına topladığı insanlar Kelime-i Tevhid'in "Lâ ilâhe illallah" kısmını ikrar etmekle birlikte, "Muhammed Resûlullah" kısmını söylememekteydiler. Bunun üzerine Vezir Bayezid Paşa ordusuyla bölgeye gelerek sapkın düşünceye kapılanları tepelemiştir (Şükrullah Efendi, 2013: 389).

Dönemin canlı şahitlerinden birisi de Aşıkpaşazâde'dir. Fakat müverrih muhtemelen hadisenin cereyan ettiği yerde bulunmamıştır. Aşıkpaşazâde'ye göre, Börklüce Mustafa, Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin'in kadıaskerliği zamanında onun kethüdası idi. Börklüce Mustafa Aydın ili civarında münafıklığa başlayınca Simavna Kadıoğlu bunu işitip İznik'ten yola çıkarak önce İsfendiyar sonra da Eflak'a gitmiştir. Börklüce Mustafa'nın münafıkça hareketler içerisinde olduğu dönemde Simavna Kadıoğlu da isyana başlamış ve padişahlık iddiasında bulunmuştur. Bu yüzden Aşıkpaşazâde, aralarında bir ittifak bulunduğuna muhakkak nazarıyla bakmaktadır. (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 158-159).

Olayların gerçekleştiği zaman dilimine yakın bir tarihte yaşamış olan tarihçi Oruç Bey de hadiseyi Aşıkpaşazâde'nin paralelinde nakletmektedir. Buna göre, Şeyh Bedreddin'in kethüdası Börklüce Mustafa, aynı zamanda onun müridi ve halifesiydi. İkisinin anlaşmaları Sultan Mehmed'e bildirilmişti. Börklüce Mustafa, Karaburun'da fesat çıkarmaya başlayınca vezir Bayezid Paşa ve Sultan Mehmed'in oğlu Şehzade Murad bir orduyla oraya gidip onu ve ona uyanları kılıçtan geçirmişlerdir (Oruç Bey, 2009: 61).

Yine hadisenin vuku bulduğu döneme yakın yaşayan tarihçilerden Neşrî ise eserinde kısaca şunları anlatmaktadır: Şeyh Bedreddin'in kethüdası Börklüce Mustafa, Karaburun'da fesat çıkarmaya başladı. Börklüce'nin fesadı ile birlikte Şeyh Bedreddin de padişahlık iddiasına başlamıştı. Çelebi Mehmed'in ordusu Karaburun'a gelmiş Börklüce'yi burada öldürmüştür. Ardından Manisa'daki Torlak Kemal'i yakalayıp öldürmüştür. Daha sonra da Şeyh Bedreddin ele geçirilmiş ve asılmıştır (Neşri, II, 1957: 543-547).

16. yüzyıl tarihçisi ve aynı zamanda Osmanlı Veziriazamı Lütfi Paşa ise, Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa'nın birlikte hareket ettiklerine dair bir şey söylemeksizin, ikincisinin peygamberlik iddiasında bulunduğunu nakletmiştir (Lütfi Paşa, 2001: 173).

Osmanlı Şeyhülislâm'ı ve 16. yüzyıl tarihçisi Hoca Sadeddin Efendi hadiseyle ilgili değerlendirmelerinde, öncelikle Şeyh Bedreddin'in ilmî yönünün derinliğine vurgu yaparak, birçok talebe yetiştirdiğinden bahsetmiştir. Hatta talebeler gittikleri yerlerde ilim sahibi meşhur kişiler haline gelmişlerdir. Bu talebelere birisi olan Börklüce Mustafa daha sonra fesat hareketi içerisine girmiş, bunu duyan Şeyh Bedreddin ise kaçmıştır (Hoca Sadeddin, 2, 1979: 110-111).

Daha yakın tarihli Osmanlı tarihçileri, Saray'ın Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa'nın bölücü eğilimlerine olumsuz bakışının etkisinde kalarak, eserlerinde söz konusu hadiselerle kısaca temas etmek ve yorumdan kaçınmak yolunu tercih etmişlerdir. Örneğin 17. yüzyıl tarihçisi Solakzâde Mehmed Hemdemî, Börklüce Mustafa'nın Şeyh Bedreddin'in halifelerinden olduğundan bahsetmiş ve onun din dışı hareketlerine değinmiştir (Solak-Zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, 1989: 182-183).

Müneccimbaşı Ahmed Dede ise, 17. yüzyılın ikinci yarısında yazmış olduğu eserinde, Şeyh Bedreddin'in halifesi olarak hareket eden Börklüce Mustafa'yı din dışı hareket ederek insanları kandırıp etrafına toplayan bir kişi olarak tanıtmıştır. Manisa'da ortaya çıkan Torlak Kemal'in de Börklüce'nin halifesi olduğunu kaydetmiştir (Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1, 1974: 188-191).

Bu kaynakların yanı sıra yakın zamanda neşredilen ve Börklüce Mustafa'ya ait olduğu iddia edilen *Tasvîrü'l-Kulûb* adlı eser, iki farklı araştırmacı tarafından yayınlanmıştır (Işıktaş, 2015; Börklüce Mustafa, 2015). Bu eserin ilk bakışta birçok bilinmeyi aydınlayacağı aklı gelmekle birlikte, hadisenin tarihsel

gelişimini aydınlatmaya dönük bilgiden mahrum olduğu görülmektedir. Zira eser bir tasavvuf kitabı olmaktan öte değildir. Dolayısıyla Dukas'ın hakkında bilgi verdiği Börklüce ile bu kitabın yazarının aynı kişi olması ihtimali zayıftır. Bu durumda *Tasvîrü'l-Kulûb* isimli eser gerçekten Börklüce Mustafa'ya mı ait sorusu akla gelmektedir. Zira kitabın nüshalarının istinsah tarihleri ile Börklüce Mustafa'nın hayatta olduğu tarih arasında oldukça zaman farkı vardır. Bu gibi durumlar kitabın Börklüce Mustafa'ya ait olduğu konusunda şüpheler meydana getirmektedir. Dolayısıyla şüpheler izale edilinceye kadar, bu kitabın konumuz olan Börklüce Mustafa hakkındaki çalışmalarda referans olarak kullanılması çok sağlıklı gözükmemektedir.

1.3. Börklüce Mustafa İsyanının Mahiyeti

Kaynakları bu şekilde kısaca inceledikten sonra, konunun başında da değinildiği üzere, araştırmacıların da hemfikir olmadıkları, Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin isyanlarının ilişkisi sorunu aydınlanmayı beklemektedir. Kaynakların bir kısmı Börklüce ile Şeyh Bedreddin hareketini birbirinin devamı şeklinde ele alırken bir diğer kısmı aralarındaki irtibata değinme gereğini bile duymamışlardır. Kaynakların bu yaklaşımı biraz daha dikkatlice incelenecek olursa, hadisenin cereyan ettiği dönemde hayatta olduklarını bildiğimiz Dukas, İbn Arabşah, Şükrüllah bin Şihabeddin ve Aşıkpaşazâde'nin yazdıkları ve Şeyh Bedreddin'in torunu Hafız Halil'in dedesi adına yazdığı *Menâkıbnâme*'si önem kazanmaktadır. Dukas, İbn Arabşah[‡], Şükrüllah bin Şihabeddin Şeyh Bedreddin ile Börklüce'nin irtibatlarına değinmezken Aşıkpaşazâde, Börklüce Mustafa'nın Şeyh Bedreddin kazasker iken onun kethüdası olduğunu söylemektedir (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 158). Hafız Halil ise Börklüce Mustafa'dan bir yerde bahsetmiş olmasına rağmen onun hastalıklı fikirlerinin Şeyh Bedreddin'i

[‡] İbn Arabşah'ın eserinde Börklüce Mustafa konusundan bahsedilmeden Şeyh Bedreddin isyanı ele alınmıştır. Konu itibari ile Börklüce Mustafa isyanı ele alınmadığı için, İbn Arabşah'ın eserinde bahsi geçen konu burada nakledilmemiştir.

etkilediğini belirtmiştir (Hafız Halil, 2015: 184). Dolayısıyla Börklüce Mustafa'nın Şeyh Bedreddin'i tesiri altına aldığı ima etmiştir. Sonraki dönemlerin Neşri (Neşri, II, 1957: 543), Oruç Bey (Oruç Bey, 2009: 61) ve Lütfi Paşa (Lütfi Paşa, 2001: 173) gibi tarihçileri de Aşıkpaşazâde'ye paralel şeyler söylemişlerdir. Daha geç bir kaynak olan Hoca Saadeddin ise farklı bir konuya değinerek, Şeyh Bedreddin'in ilmi yönünü övdükten sonra Börklüce Mustafa'nın onun talebesi olduğunu kaydetmiştir (Hoca Saadeddin, 2, 1979: 110). Hoca Saadeddin'den sonraki dönem kaynağı olan Solakzade Mehmed Hemdemi'nin eserinde ise Börklüce Mustafa, Şeyh Bedreddin'in halifesi olarak gösterilmiştir (Solak-Zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, 1989: 182). Solakzade'den sonraki kaynak olan Müneccimbaşı Ahmed Dede'nin eserinde ise Börklüce Mustafa Şeyh Bedreddin'in hem müridi, hem talebesi hem halifesi hem de kazaskerliği dönemindeki kethüdası olarak tanıtılmıştır. Dolayısıyla ilk üç kaynak hariç diğer kaynakların hepsi de Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa hadiselerinin birbirleri ile irtibatlı olduğunu yazmışlardır. Bu durumda karşımıza cevabı netlik kazanmamış bazı sorular çıkmaktadır. Börklüce Mustafa, söylendiği gibi Şeyh Bedreddin ile beraber hareket edip böyle bir isyana başlamış olabilir mi? Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için kaynakların verdiği bilgileri karşılaştırmamız ve irdelememiz gerekiyor.

Dönemin önemli kaynak yazarlarından olan Dukas, coğrafya olarak da olayların meydana geldiği yere yakın konumda bulunan Foça'da yaşamaktadır. Dolayısıyla onun söyledikleri bizim için oldukça önem arz etmektedir. Dukas eserinde Börklüce Mustafa ile Şeyh Bedreddin'in irtibatlarına hiç değinmemiştir.[§] Bu yörede bir nevi yeni bir din tesis etmeye çalışan, Hıristiyanlar ile Müslümanların

§ Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa'nın birbirlerinden ayrı şahsiyetler olup birlikte hareket etmeme ihtimalini göz ardı eden bir araştırmacı; Dukas'ın Börklüce Mustafa hadisesini anlatırken, isim vermeden isyancı şahıstan bahsetmesi sırasında karışıklık yapmış olma ihtimalinin olabileceğini ve isyan eden şahsın Şeyh Bedreddin olmasının muhtemel olduğunu söylemiştir. (Kastritsiz, 2014: 96.)

ortak değerler etrafında toplanmasını temin etmek için Müslümanları Hıristiyanlar gibi giyinmeye teşvik eden ve hatta Müslümanlar tarafından dışlanan veya dışlanma tehlikesi olan Hıristiyanları da korumak için onlar hakkında olumsuz ifadeleri yasaklayan ve kadınlar hariç her şeyin ortak kullanılabileceğini söyleyen bir Börklüce Mustafa'dan bahsetmektedir (Dukas, 1956: 67-69). Dukas'ın anlattıkları esas alındığında Börklüce Mustafa'nın yapmak istediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan maddi imkânlar vaat ederek yörenin fakir halkını yanına çekmeye çalışırken diğer taraftan da dini zafiyetleri bulunan Müslüman Türkler ile Hıristiyanları bir arada yaşamaya ikna edip onları da etrafında toplamaya gayret etmiştir. Börklüce Mustafa'nın Hıristiyanlar konusunda bu derece hassas olması, bölgenin Müslüman Türkler tarafından ele geçirilmesinin üzerinden yüzyıldan fazla bir süre geçmesine rağmen halen bölgede bulunan Hıristiyan grupların etkili bir kalabalığa sahip olduğunu da göstermektedir. Börklüce Mustafa tarafında bu durum yaşanırken Şeyh Bedreddin bu esnada yer değişikliğine giderek önce İsfendiyar Beyliği topraklarına ardından Eflak'a sonrasında da ağaç denizine (Deliorman) gitmiştir (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 158-159; Oruç Bey, 2009: 61; Neşri, II, 1957: 543; Hoca Sadeddin, 2, 1979: 110-111; Münecimbaşı Ahmed Dede, 1, 1974: 188-191). Aşıkpaşazâde ve dolayısıyla ardından gelen kaynaklar da Şeyh Bedreddin'in bu esnada etrafına insan toplamaya başladığından ve devletin başına geçmek istediğinden bahsetmektedirler. Hatta bununla yetinmemiş ve Börklüce Mustafa'nın da kendisinin hizmetçisi olarak isyan ettiğini aktarmışlardır (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 159; Neşri, II, 1957: 543). Ancak burada karşımıza çıkan çelişkili bir durum vardır. Aşıkpaşazâde Börklüce Mustafa'nın peygamberlik iddiasında bulunduğunu söylerken aynı zamanda onun Şeyh Bedreddin'in hizmetçisi olduğunu belirtmiş ve Şeyh Bedreddin'in onun isyanını referans göstererek bu bölgenin halifesi olduğunu söylediğinden bahsetmiştir (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 159). Eğer böyle ise, peygamberlik iddia eden

Börklüce Mustafa, padişahlık veya halifelik ilan eden Şeyh Bedreddin'in hizmetçisi olmaktadır. Bu durumda kendi içerisinde bir çelişki bulunmaktadır.

Olayı isyanın nitelikleri açısından değerlendirecek olursak; Börklüce Mustafa'nın isyan hareketinde, peygamberlik iddiası ve yeni bir din tesisi gibi eğilimler gözlenirken, Şeyh Bedreddin hareketinde bu tarz girişimler yoktur. Hafız Halil'in kaleme aldığı *Menâkıbname*'de de; dedesi Şeyh Bedreddin'in hadis olarak kabul edip naklettiği "Şeyh kavminde, ümmetinin nebisi gibi" ifadelerinden dolayı peygamberlik iddiası ile suçlandığı, hâlbuki böyle bir maksadının olmadığını söylemektedir (Hafız Halil, 2015; 184). Diğer kaynaklarda da Şeyh Bedreddin'in peygamberlik iddiasında bulunduğu ile ilgili açık bir ifade yoktur. Şeyh Bedreddin padişahlık veya halifelik gibi devletin başında olup onu yönetebilecek yetkileri elinde toplamaya çalışmıştır. Bu durum da aslında bu iki hareketin birbiriyle organik bir bağının olmadığını göstermektedir. Zaten konunun başında belirttiğimiz gibi döneme çağdaş sayabileceğimiz şahsiyetlerden Dukas, İbn Arabşah ve Şükrüllah böyle bir bağdan bahsetmezken diğer bir kaynak olan Aşıkpaşazâde bundan bahsetmektedir. Olayların cereyan ettiği sırada Aşıkpaşazâde'nin onlu yaşlarda bulunduğunu düşünürsek, kendisinin eğitim çağında olmasından ötürü hadiseleri kulaktan duyma bilgilerle naklettiğini düşünmek yanlış olmasa gerektir. Bununla birlikte, Fetret Devri'nin yeni sona erdiği ve siyasi birliğin yeniden sağlanmaya çalışıldığı bir ortamda meydana gelen karışıklıklarla ilgili sağlıklı bilgi almanın güçlüğü de göz ardı edilmemelidir.

Bunlar bir tarafa zaten her iki isyan sosyal tabanları itibarı ile de birbirlerinden farklıdır (Ocak, 2003: 174). Börklüce Mustafa peygamberlik iddiası ile ortaya çıkarak, yeni bir din inşası gayretiyle gayrimüslimleri, inanç yönünden eksiklikleri olan Türkleri ve belki de maddi menfaat peşinde koşan maceraperestleri etrafına toplamış iken; Şeyh Bedreddin İslami öğretinin dışında bir hareket içine girmemiştir. Etrafına topladığı insanlara İslami öğretinin haricinde bir telkinde

bulunmamıştır. Dolayısıyla Börklüce Mustafa'nın hitap ettiği kesim ile Şeyh Bedreddin'in hitap ettiği kesim birbirlerinden farklıdır.

Kaynakların bir kısmının aktardığına göre; Börklüce Mustafa isyan ettiği sırada bunu duyan Şeyh Bedreddin öncelikle İsfendiyar'a ardından Eflak'a oradan Silistre ve son olarak Deliorman'a geçmiştir (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 158-159; Oruç Bey, 2009: 61; Neşri, II, 1957: 543; Hoca Sadeddin, 2, 1979: 110-111; Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1, 1974: 188-191). Daha sonra etrafına kitleleri toplamaya çalışmıştır. Bu uzun yolculuğu gerçekleştirip ardından etrafına kitleleri toplayıp isyan etmeye hazır hale getirmek dönemin şartlarında en azından birkaç mevsim değiştirmek demektir ki; bu da isyanı birlikte planlayanlardan beklenmeyecek bir davranıştır. Çünkü isyan esnasında aynı anda farklı yerlerde harekete geçilseydi (Hıra, 17, 2011: 451-476), yani Börklüce Mustafa isyan ettiği sırada Şeyh Bedreddin kaçmak yerine isyana başlasaydı; Osmanlı ordusu iki farklı isyanla aynı anda mücadele etmek durumunda kalacaktı. Eğer her ikisi anlaşmış olsalardı Şeyh Bedreddin Börklüce isyanından sonra harekete geçmez ve yeni bir harekete başlamak için etrafını kalabalıklaştırmaya çalışmazdı. Daha doğru ifadeyle, her ikisinin aynı anda harekete geçmesi gerekirdi. Bu da isyanın planlı ve organize olmadığını göstermektedir (Döğüş, 2015: 80).

Börklüce Mustafa Osmanlı askeri ile olan mücadelesini kaybettikten sonra kendisine tâbi olanlar ile birlikte öldürülmüştür. Ancak bu yapılmadan evvel öncelikle kendisi fikirlerinden vazgeçmesi için ikna edilmeye çalışıldı. Kararında sabit olduğu görülüp fikrini değiştirmeyince kendisi astırıldı ve elleri tahtalara çivilenerek deve üzerinde teşhir amaçlı gezdirildi (Dukas, 1956: 69). Kendisine tâbi olanlardan idam edilecekler belirlenirken, mülhid olmadığını ispat edenler, yani Börklüce'nin peygamberlik iddiasını desteklemeyip “*Muhammed Resûlullah*” diyenler serbest bırakılıyordu (Şükrullah Efendi, 2013: 389).

Dolayısıyla amaç öncelikle İslam dışı fitneyi yok etmektir. Şeyh Bedreddin için ise durum daha farklıdır. Onun öldürülmesi mühlid olduğundan dolayı değil de, devlete isyan suçu sebebiyle gerçekleşmiştir diye kabul edilmektedir (Döğüş, 2015: 80). Zira Şeyh Bedreddin idam edildikten sonra malına dokunulmama kararı alınmıştır (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 159; Neşri, II, 1957: 543; Anonim Tevarih-i Âli Osman, 1992: 59; Lütü Paşa, 2001: 173).

Yine bu esnada meydana gelen Torlak Kemal olayı hakkında da kaynaklar aydınlatıcı bilgi vermekten uzaktır. Her şeyden önce, Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği Torlak Kemal, Börklüce Mustafa hadisesinin bastırılması için yöreye gelen Bayezid Paşa tarafından yakalanmış ve sonra da astırılmıştır (Derviş Ahmed Aşıkî, 2003: 159; Neşri, II, 1957: 543; Müneccimbaşı Ahmed Dede, 1, 1974: 190; Anonim Tevarih-i Âli Osman, 1992: 59; Lütü Paşa, 2001: 173; Solak-Zâde Mehmed Hemdemî, 1989: 183). Torlak Kemal ile ilgili bilgilerimiz çok sınırlı olsa da Manisa doğumlu Yahudi asıllı bir şahsiyet olduğu söylenmektedir (Sevilla-Sharon, 1992: 33; Gülerüz, 2012: 25). Torlak Kemal'in başlatmış olduğu bu hareketin Şeyh Bedreddin ve Börklüce Mustafa olayları ile bağlantılı olduğuna dair elimizde bir kanıt bulunmamaktadır. Osmanlıların, Börklüce Mustafa hadisesinin bastırılmasından hemen sonra Manisa'ya gelerek Torlak Kemal'i de ortadan kaldırmaları, hadiselerin aynı zamana tekabül ettiğini göstermektedir. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Torlak Kemal kudüm ve dümbelek (Solak-Zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, 1989: 183) yardımıyla müridlerini etrafına toplar ve gürültülü bir şekilde gezerdi (Oruç bin Adil, t.y.: 75-76). Halkı kandırarak (Hafız Halil, 2015: 185) etrafında yaklaşık iki bin civarında insan toplamıştı. Mistik bir hava oluşturarak insanları kendisine bağlamış olan Torlak Kemal, isyanı sırasında İslam dini öğretilerinin haricinde davranmaktaydı (Oruç bin Adil, t.y.: 76., Anonim Tevarih-i Âli Osman, 1992: 59., Lütü Paşa, 2001: 173., Solak-Zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, 1989: 183).

Torlak Kemal'in ideolojisi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Muhtemelen Torlak Kemal de Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin'den bağımsız olarak hareket eden ve kendisinin başında olduğu bir yapının bölgede etki alanı kurmasına çalışan bir şahsiyettir.

2. SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin fetret devresinin bitmesinden kısa bir süre sonra meydana gelen bu isyan hadiseleri, her şeyden önce, henüz merkezî otoritenin Batı Anadolu coğrafyasında tam anlamıyla tesis edilemediğini göstermektedir. Belirtilen dönemde Aydınoğlu Cüneyd Bey'in bölgede tekrar hâkimiyet tesis etme gayreti de otorite boşluğundan doğmuştur. Osmanlılardan önce bölgedeki beyliklerde son zamanlarda yaşanan iktidar değişiklikleri, bu değişiklikler esnasında yaşanan kutuplaşmalar ve bunun yer yer askerî çatışmaya dönüşmesi, yeni yöneticilerden bazılarının tecrübesizliklerinin sürüklemesiyle halka kötü muamelede bulunmaları ve fazla vergi almaları gibi olumsuzluklar karşısında halkın bir kısmının tepkilerinin artması; onların İslam dışı hareketleri desteklemelerine sebebiyet vermiş olmalıdır. Börklüce Mustafa isyanını, işte bu istikrarsızlık ortamını fırsata çevirmeye çalışan bir girişim olarak değerlendirmek gerekir. Öte yandan Bizans bakiyesi gayrimüslim nüfusun söz konusu coğrafyada etkili olabilecek bir orana sahip bulunmasının, bunları etkisi altına almayı hesaplayan Börklüce Mustafa'ya güç vermiş olması muhtemeldir. Ayrılıkçı eğilimlerin, özellikle dinî donanımları zayıf ve maddi olanakları sınırlı fakirlere birtakım vaatlerde bulunarak, diğer bazı insanları da mistik davranışlarla ve olağanüstü haller gösterdikleri gibi çeşitli hilelerle kendilerine çekmeye çalışmış olmaları da akla gelmektedir. Bölgede birçok farklı tarikat ve zümre olmasına rağmen, bunların haricinde isyana sebebiyet verebilecek derecede İslam dışı hareketlere insanların iştirak etmeleri orada bulunan İslam tarikat ve zümrelerinin halk üzerinde yeterli etkiye sahip olmadığını da göstermektedir.

Börklüce Mustafa ile Şeyh Bedreddin isyanları kronolojik ve siyasi olarak incelendiğinde birbirinden farklı oldukları açıkça görülmektedir. Her şeyden önce isyanlar farklı zaman dilimlerinde cereyan etmiştir. Öte yandan isyanların nitelikleri ve hedef kitleleri birbirinden farklıdır. Aktörlerin ideolojisine bakıldığında, Börklüce Mustafa yalancı peygamber olarak öne çıkarken, Şeyh Bedreddin ise sadece iktidarda olmak isteyen bir İslam âlimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine Börklüce Mustafa yeni bir din inşa etme uğraşında iken Şeyh Bedreddin'in böyle bir düşüncesi olmamıştır. Dolayısıyla Börklüce Mustafa ve Şeyh Bedreddin isyanları birbirinden bağımsız olarak vuku bulmuş hareketlerdir.

KAYNAKÇA

- Akın, H. (1968). *Aydinoğulları tarihi hakkında bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Anonim tevarih-i âli osman*. (1992). F. Giese Neşri. (haz.) Nihat Azamat. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Atay, T. (1998). "Çözömlenememiş Bir Tarih Sorunu; Şey Bedreddin." Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek Sempozyumu, 26-28 Şubat, İstanbul.
- Atik, K. (2001). *Lütfi paşa ve tevârihi ali osman*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Babinger, F. (2014). *Simavna Kadıoğlu Şeyh Bedreddin*. Çev., İlhamı Yazgan. İstanbul: La kitap.
- Balivet, M. (2016). *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyân*. Çev., Ela Güntekin. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Börklüce Mustafa, (2015). *Tasvîrü'l-Kulûb*. (der.) H. Dursun Gümüšoğlu. Ankara: A. Barış Kitabevi.

- Bursalı Mehmet Tahir Efendi (1972). *Osmanlı müellifleri*. (haz.) A. Fikri Yavuz, İsmail Özen. İstanbul: Meral Yayınevi. 1.
- Danişman, Z. (1964). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi*. İstanbul: Yeni Matbaa. 3.
- Derviş Ahmed Aşıkî. (1332). *Tevarih-i Al-i Osman*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Derviş Ahmed Aşıkî. (2003). *Aşık Paşazâde tarihi*. (haz). Kemal Yavuz – M.A. Yekta Saraç. İstanbul: K Kitaplığı.
- Döğüş, S. (2015). “Şeyh Bedreddin ve Rumeli Gazileri Sheik Bedreddin.” *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 18 (18), 71-94.
- Dukas. (1956). *Bizans Tarihi*. Çev., V.L. Mirmiroğlu. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2008). *Simavna kadısoğlu şeyh bedreddin ve manâkıbı*. İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Güleryüz. N. A. (2012). *Bizans’tan 20.yüzyıla Türk Yahudileri*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın Yayın A.Ş.
- Hafız Halil, (2015). *Şeyh Bedreddin Menâkıbnâmesi*. Çev., Mehmet Kanar. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Hammer, J. V. (1992). *Büyük Osmanlı tarihi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat. 1.
- Hayrullah Efendi. (1283). *Devlet-i aliyye-i osmâniye Tarihi*. İstanbul: Matbaa-i Amire. 6.
- Hıra, A. (2011). “İsyanın Gölgesinde Bir Şey: İlim Zincirinin Kayıp Halkası Fakih Şeyh Bedreddin.” *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 17: 451-476.
- Hoca Sadedin, (1979). *Tacü’t-tevarih*. (sad.) İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 2.

- Işıktaş, M. (2015). *Börklüce mustafa ve tasvirü'l-kulub (kalplerin tasviri)*. Ankara: Karina Yayınevi.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev., Nilüfer Epçeli. İstanbul Yeditepe Yayınları.
- Kastritsiz, D. (2014). 1402-1413 Fetret Devri Bağlamında Şeyh Bedreddin Ayaklanması. *Sultan Mehmet Çelebi ve Dönemi*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- Kaygusuz, B. N. (1957). *Şeyh Bedreddin simavenî*. İzmir: İhsan Gümüşayak Matbaası.
- Koca, S. (2012). *Anadolu beylikleri tarihi*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Kozan, A. (2014). "Ankara Savaşı Sonrası Anadolu'nun Kaotik Ortamında Bir Asi: Şeyh Bedreddin." 1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi, 9-12 Ekim, Ankara.
- Kurdakul, N. (1977). *Bütün yönleriyle bedreddin*. İstanbul: Döler Reklam Yayınları.
- Mehmed Murad. (1325). *Tarihi ebu'l-faruk*. Dersaadet: Matbaa-i Ahmed.
- Merçil, E. (1991). Aydınogulları. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. 4.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede. (1974). *Sahaifü'l-Ahbâr fî Vekayi-ül-a'sâr*. (ter.) İsmail Erünsal. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser. 1.
- Neşri. (1957). *Kitâb-ı cihan-nümâ*. (haz). F. Reşit Unat - M. Altay Köymen. İstanbul: Türk Tarih Kurumu. II.
- Ocak, A. Y. (2003). *Osmanlı toplumunda zındıklar ve mülhidler (15. 17. Yüzyıllar)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Oruç Bey. (2009). *Osmanlı tarihi*. (sad.) Necdet Öztürk. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Oruç bin Adil. (t.y.). *Oruç beğ tarihi*. (haz.) Hüseyin Nihal Atsız. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Öden, Z. G. (2006). Aydınoğulları Beyliği. *Türkler*. Ankara. 6.
- Rasim, A. (1326-1327). *Resimli ve haritalı osmanlı tarihi*. İstanbul: İkbâl Kitabhanesi.
- Reşid, A. (1328). *Haritalı ve resimli mükemmel tarih-i osmâniyye*. Dersaadet: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- Sharon, M. S. (1992). *Türkiye yahudileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solak-Zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, (1989). *Solak-zâde tarihi*, (haz). Vahid Çabuk. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şerafettin, M. (1924). *Şeyh Bedreddin*, İstanbul: Evkaf-ı İslamiye Matbaası.
- Şeref, A. (1309). *Tarih-i devlet-i osmâniyye*. İstanbul: Karabet Matbaası.
- Şükrüllah Efendi. (2013). *Behcetü't Tevarih*. Çev., Hasan Almaz. İstanbul: Mostar Yayınları.
- Uyanık, M. (1991). "Osmanlı Düşünce Tarihinde Toplumsal Bir Muhalefet Olarak Şeyh Bedreddin ve Hareketinin Tahlili." *Belleten*. 213. 341-349.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1969). *Anadolu beylikleri ve akkoyunlu karakoyunlu devletleri*. Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu. 1.
- Werner, E. (2006). *Şeyh bedreddin ve börklüce mustafa*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Çev., Nilüfer Eççeli. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Historians have attempted to research the rebellion of Börklüce Mustafa and Torlak Kemal within the issue of Sheikh Bedreddin rather than work on this rebellion as an independent study. In particular, the Börklüce Mustafa rebellion was not independently evaluated as an independent subject until the International Börklüce Symposium held in Izmir in the June of 2016.

Börklüce Mustafa has attracted the attention of both academicians in the field of history and those in the field of literature. Mustafa's adventure was extensively investigated in the first novel of the third group of Mustafa Necati Sepetçioğlu's "Yesterday's Turkey" series as Börklüce, Bilge Umar's novel, and Dede Sultan of Anatolian Revolution and Light of Hearts: Börklüce Mustafa, Kemal Derin's novel, independently addressed this issue. The issue was evaluated together with Sheikh Bedreddin's rebellion in the works other than these novels. The reason for this is the view that Sheikh Bedreddin's rebellion was staged concurrently with Börklüce Mustafa's and Torlak Kemal's rebellions. This general view was reflected in academic works and even those academicians who think that the rebellions were independent of one another, have examined this issue under the title "Sheikh Bedreddin". In this case, those who think that the rebellions were not a collective act unintentionally evaluated the issue in a similar way and did not adequately explain their intentions because of the way the issue was handled. Therefore, in order to eliminate this misunderstanding in the minds; it is necessary to take a different point of view and to make an evaluation based on Sheikh Bedreddin rather than on Börklüce Mustafa.

Prevalent Views on the Börklüce Mustafa Rebellion

It seems that current academic studies have benefitted from the three basic ideas in dealing with the mentioned rebellions. These can be summarized as follows:

1- Researchers of Both the Ottoman period and the Republican era accepted the idea that Börklüce Mustafa and Sheikh Bedreddin acted together during the rebellions

2. Some researchers explain that the issue of whether or not there was a relationship between Börklüce Mustafa and Torlak Kemal with Sheikh Bedreddin is vague during the rebellion due to the silence of resources.

Another claim on the subject is that the rebellions of Börklüce Mustafa and Sheikh Bedreddin were different revolts which were not related to each other.

Rebellion According to Sources

Börklüce Mustafa's rebellion in Karaburun began at a time when the Ottoman State tried to strengthen its dominance in the region. At the beginning of the rebellion, Aydınöđlu Cüneyd Bey was still trying to be independent. Therefore, no authority was fully established in the region. Probably, economic troubles came to fruition as a result of these confusion. Börklüce Mustafa rebellion has been realized in such an environment mainly based on the religious sentiments of people. However, the fact that the information given by the sources on this subject is not entirely satisfactory and that there are inconsistencies among the resources also necessitates an in-depth research of the development of the case.

When Dukas, Ibn Arabşah, does not mention that there was a relation between Şükruallah bin Şihabeddin Sheikh Bedreddin and Börklüce Mustafa, Aşıkpaşazâde says that when Sheikh Bedreddin was a kazasker, Börklüce Mustafa was his kethüda. Although Hafız Halil mentions Börklüce Mustafa somewhere, he states that his ill-fated ideas affected Sheikh Bedreddin. Therefore, he implies that Mustafa had under the influence of Sheikh Bedreddin. Historians in the following periods such as Neşri, Oruç Bey and Lütfi Paşa also said things parallel to what Aşıkpaşazâde had said. After Hoca Saadeddin, a later source, pointed to a different topic and complimented Sheikh Bedreddin on his scholarly brilliancy, noted that Börklüce Mustafa was his pupil. In the work of Solakzade Mehmed Hemdemi, the source of the period after Hoca Saadeddin, Börklüce Mustafa is described as the caliph of Sheikh Bedreddin. In the work of Müneccimbaşı Ahmed Dede, a source after Solakzade, Börklüce Mustafa is designated both as a murid, as a caliph, as a pupil and introduced as a kethüda of Sheikh Bedreddin when Bedreddin was a kazasker. Therefore, all the sources except the first three sources write that Sheikh Bedreddin and Börklüce Mustafa events were connected with each other. It should not be forgotten that the sources claiming that both rebellions conjointly took place were written long after the period in which the events had occurred and that the writers of these claims could far less likely say anything opposite to the Ottoman state ideology.

If we evaluate the event in terms of the qualities of the rebellion; while there were prophetic claims and tendencies that did not conform to the religion of

Islam such as establishing a new religion in Börklüce Mustafa's rebellion, there was no such attempts in the movement of Sheikh Bedreddin. Hafiz Halil in his work, Menakibname, claims that his grandfather, Sheikh Bedreddin, was accused of introducing himself as a prophet due to the fact that Bedreddin said the hadith of "the sheikh of a nation is like the prophet of an ummah". Halil argues that his grandfather had no intention of declaring his prophethood. There is no clear statement about Sheikh Bedreddin's belief in his prophethood in other sources. Besides these, two rebellions were different from each other in terms of their social bases.

Conclusion

It is seen that Börklüce Mustafa and Sheikh Bedreddin's riots are different from each other when they are examined chronologically and politically. Above all, the rebellions took place in different time periods. On the other hand, the qualities and target groups of the rebellions are different. Looking at the ideology of the actors, we see that Börklüce Mustafa became a prominent liar prophet while Sheikh Bedreddin appeared as an Islamic scholar who wanted to be in power only. Also, Börklüce Mustafa was in the process of building a new religion but Sheikh Bedreddin did not have such an idea. Therefore, the rebellions of Börklüce Mustafa and Sheikh Bedreddin were the movements that occurred independently from each other.